# పతితులు

వెనక్కు తిరిగి చూచుకుంటే నాకు ఒకటి అనిపిస్తూ వుంది. దురదృష్ట జాతకునకు ఎవ్వరూ సహాయం చెయ్యలేరు. ఎవరన్నా సహాయం చెయ్యదలిస్తే ఆ దురదృష్టం వారికికూడా అంటుకోవటం మాత్రమే జరుగుతుంది. జీవితంలో ఏదో ఒక కారణంతో సంఘం హీనంగా చూడటం మొదలు పెడితే, ఆ దృష్టిని ఏమి చేసీకూడా ఒదిలించుకోలేం. ఒకప్పుడు పడ్డ మరక చచ్చేవరకు మరకగానే ఉంటుంది. అందుకనే ఆ మరకను తుడిచి వేసుకోటానికి ప్రయత్నించటం తప్పేమో-అనిపిస్తూవుంటుంది కూడాను.

నేను వివాహం అంటే ఏమిటో ఎరగని కులంలో పుట్టాను. పెద్దలు ఆ కులాన్ని అలా వుంచారు. ఆ కులంలో భగవంతుడు నన్ను పుట్టించాడు. ఇటువంటికులం ఒకటి లేకపోతే సంఘంలో కట్టుబాట్లు అనేవి లేకుండాపోయి, అవినీతి ప్రబలిపోతుందనే ఉద్దేశంతో నా కులం సృష్టించబడిందని ఇటీవలి మతిమంతులు కొందరు చెప్పటం నేను విన్నాను. ఏమి న్యాయం! మిగిలిన సంఘాన్ని రక్షించటానికి- అవినీతిని ఒకచోట కుప్పగా పోగు జేస్తారా? ఆ కుప్పనుంచి వచ్చే దుర్గంధం మిగిలిన సంఘానికి కొట్టదూ? ఏదో ఒక నెపంతో మమ్మల్ని వున్నచోటే వుంచటానికి చేసే ప్రయత్నం ఇది. మేము వున్న స్థితిలో వాళ్ళ కుటుం

బాలు వుంటే తెలిసొచ్చేది. ఇప్పుడు ఎట్లా తెలుస్తుంది? వాళ్ళు సుఖంగా వుండటానికి మేము శరీరాలను, జీవితాలను అమ్ముకొని సహాయపడుతుంటేమి ! మే మేమైతే వాళ్ళకేం ?

మా ఇంటికి పూళ్ళోవున్న పెద్దమనుషులు చాలా మంది వచ్చిపోతూ వుండేవారు. మా అమ్మకోసం వచ్చే వాళ్ళల్లో శ్రీరంగం అనే ఆయన ముఖ్యం. మా అక్క పెద్దది అయింతర్వాత మా అక్కకోసం కొంతమంది పెద్ద మనుష్యులు వచ్చి పోతూండేవారు. మా అక్క అమ్మ లాంటిది కాదు. మొగవాళ్ళమీద, మమ్మల్ని ఈ స్థితిలో వుంచిన సంఘంమీద కసిగా వున్నట్లు ప్రవర్తించేది. మా అమ్మ మా ఇంటికి వచ్చిన వాళ్ళనిగురించి ఇతరులకు తెలియ నిచ్చేదికాదు. ఎవ్వరయినా అడిగినా, "ఆయన అలాంటి ఆయన కాదమ్మా! నేను ఆయన్ని చిన్నప్పటినుంచీ ఎరుగు దును, అందుకని అప్పుడప్పుడు వచ్చి పలకరించి పోతూ వుంటారు," అనేది. ఆయనెక్కడ? మనం ఎక్కడ! ఆయన మనలాంటి వాళ్ళ యిళ్ళల్లో అడుగు పెడితేనే పావనం అవు తై" అనేది. నిజం చెపితే తనది ఏమో పోతుందనికాదు. ఏముంది మాకు పోవటానికి? సంఘం మాకు ఏమి మిగిల్చింది కాపాడుకోటానికి ? నిజం తెలియనిస్తే ఆ పెద్దమనిషిని సంఘం తేలిగ్గా చూస్తుందనీ, ఆయనకు ఇబ్బంది కలిగించటం ఎందుకనీ అలా చెప్పేది. మా అక్క అలా చెప్పేదికాదు. తన దగ్గరకు ఎవరన్నా వస్తే, పనికట్టుకొని అందరికీ చెప్పేది.

'నిన్ను విడిచిపెట్టి వుండలేను,' అన్నాడు – దానికి నేనేం చేసేది ?" అనేది.

'నీవు నన్ను ప్రేమిస్తున్నావా?' అని అడిగాడు. "ఇతగాడితోనే వుండమని నా దైవుడు నా మొహాన రాసిపెట్టాడు కాబోలు," అనేది.

'నీ శరీరం కాదు, నీ హృదయం నాక్కావాలి' అన్నాడు. "వీళ్ళకీ వాళ్ళకీ హృదయం ఇచ్చుకుంటూ కూర్చోవడంకంటే నాకింకేమీ పనిలా" అనేది.

ఏదో ఒక ఉపాయంతో వచ్చి వెళ్ళినాయన కుటుంబానికి ఈ విషయం తెలిసేటట్లు చేసేది. మా అమ్మకు ఈ పనులు ఇష్టంగా వుండేవి కావు. కోప్పడేది.

"నేనేమీ అబద్ధం చెప్పలేదుగా!" అనేది అక్క.

"పదిమందికీ తెలియటం వాళ్ళకు ఇష్టం ఉండదే" అనేది అమ్మ.

"ఇతరులకు తెలియటం ఇష్టంలేని కుక్కలకొడుకులు నా ఇంటికి ఎందుకు రావాలి?" అనేది అక్క. ఒకసారి ఒక విచిత్రమైన సంఘటన జరిగింది. ఇన్నేళ్ళు జరిగినా, ఆ సంఘటన కళ్ళకు కట్టినట్లు జ్ఞాపకం వుంది.

పెద్దాయన ఒకాయన మా అక్కకోసం వస్తూండేవాడు. ఆయన, అక్కంటే మహా ఇష్టంగా వుండేవాడు. ఒక్కరోజుకూడా అక్కను విడిచిపెట్టి వుండేవాడు కాదు. అక్క ఎట్లా చేసిందో, ఈ విషయం ఆయన ఇంట్లో వాళ్ళకు తెలిసేటట్లు చేసింది. చీకటి పడిం తర్వాత ఆయన భార్య ఎవ్వరికీ కనుపించకుండా మా ఇంటికి వచ్చింది. తన భర్త మా ఇంటికి వస్తున్నాడా— అని అడిగింది.

"వస్తున్నారు," అని చెప్పింది అక్క.

రామండా చెయ్యవలసిందని ఆమె మా అక్కను కోరింది.

"మీరే చేసుకోరాదూ?" అని అడిగింది అక్క.

తాము సంసారులమని, పురుషులను ఆకర్షించే నేర్పు తాము వృత్తిగా పెట్టుకున్న వాళ్ళం కామనీ, అందుకని అలా వృత్తిగా పెట్టుకున్నవాళ్ళతో పోటీపడి తాము భర్తలను కాపాడుకోలేమనీ ఆమె అన్నది. కాబట్టి తనభర్తను విడిచిపెట్టమని కోరింది.

ఈ మాటలకు అక్కకు కోపంవచ్చి "పోనీ మీరు నాదగ్గర ఎందుకు నేర్చుకోగూడదూ?" అన్నది.

"వారితోపాటు మీరు కూడా రండి, నేర్పుతాను," అన్నది.

అక్క మాటలకు ఆమె ఉలిక్కిపడింది. కంగారుపడింది. సంబాళించుకొని "నా కెందుకివన్నీ-నేను సంసారిని." అన్నది.

"చేశావులెద్దు సంసారం నువ్వుగాంగా" అన్నది అక్క. అక్క సంగతి నాకు తెలుసు. అక్క ఏదైనా ఓర్చుకో గలదుగాని 'నేనుసంసారి' అని ఏ స్త్రీ గొప్పగా చెప్పుకున్నా ఓర్చుకో గలిగేదికాదు.

అంతటితో పూరుకోక, "పోనీ మీరే ఒదిలిపెట్ట గూడదా?" అని అడిగింది అక్క.

"నేను తాళి కట్టినదాన్ని..." అని ఉక్రోషంగా మొదలుపెట్టింది ఆమె.

"కట్టారులెద్దురూ తాళి, మీరేగా యెట్లాగయితేం?" అన్నది అక్క. "ఇటువంటి తాళులు రోజుకి డెబ్బయి కడ తాను నేను" అని పూర్తి చేసింది అక్క.

అక్కమాటలకు ఆమె లోలోపల ఉడికిపోయింది. అమ్మ చాలా సర్దటానికి ప్రయత్నించింది.

"చిన్నతనంలే అమ్మా! దాని మాటలు పట్టించుకోకండి," అని ఆమెను ప్రార్థించింది, "నేనేదో సర్దుబాటు చేస్తానులెండి" అన్నది. కాని అక్క వూరుకుంటేగా!

"ఆయనకు నేనంటే అమితమైన ప్రేమ" అని మళ్ళీ రెట్టించింది.

"దీన్నేనా ప్రేమ అనేది?" అని అడిగింది ఆమె.

అక్క ఆమె ఉద్దేశం గ్రహించింది. దీనిని 'కామం' అంటారని ఆమె ఉద్దేశం. "దీన్ని ప్రేమఅని ఎందుకంటారు? ఏ అర్థరాత్రివేళో వచ్చి లైట్లుఆర్పి నిద్రపోతున్న భార్య పక్కనజేరి, ఆమె నిద్రలేచేటప్పటికి పని పూర్తి చేసుకోవటం ప్రేమ! మంచి మంచం అక్కరలేదు! మంచిగాలి అక్కర లేదు! చివరికి మంచి మాట కూడా అక్కర్లేదు" అన్నది అక్క.

ఇక ఆమె అక్కడ వుండలేక పోయింది. వెళ్ళిపోయింది. ఆమె వెళ్ళిపోయినతర్వాత అమ్మ అక్కను నానా చివాట్లు పెట్టింది.

"నువ్వెందుకూ పనికిరాకుండా పోతావ్!" అని అన్నది.

"ఇప్పుడు పనికివస్తున్న దానికంటే పనికిరాకుండా పోవటమే మెరుగు," అన్నది అక్క.

అక్క మనసు చాలా మంచిది. ఆ సంగతి నాకు తెలుసు. కాని జీవితంమీద విపరీతమైన అసంతృప్తి వుండేది. ఆ అసంతృప్తి ప్రతిమాటలోనూ కనిపిస్తూనే వుండేది. ఆ అసంతృప్తికి అప్పుడు నాకు కారణం తెలిసేది కాదు.

మా అమ్మకు నేను చదువుకోవాలని వుండేది. ఇంటి విషయం ఏదడిగినా, "నీకెందుకే ఈ గొడవంతా? శుభ్రంగా చదువుకొని ఏదన్నా వుద్యోగం చేసుకో" అనేది.

నాకూ చదువుకోవాలనే వుండేది. బాగా చదివే దాన్ని. స్కూలుఫైనలు ప్యాసయ్యాను. ఆ రోజుల్లో నాకొక కుర్రవానితో పరిచయం అయింది. అతనిపేరు మురళీ మోహనరావు.

మురళీ మోహనరావు పెళ్ళి చేసుకునే కులం. నన్ను వివాహం చేసుకోమని అడిగా. అప్పటికే ఆయన ఉద్యోగం చేసుకుంటున్నారు. మా వివాహానికి తల్లిదండ్రులను ఒప్పిస్తానని, వారు ఒప్పుకోకపోతే వివాహం చేసుకుని వేరుగా ఉందామనీ చెప్పారు.

ఈ విషయం అమ్మతో చెప్పాను.

"పెళ్ళేమిటే నీ మొహం," అన్నది అక్క. "ఉబలాటం తీరేదాకా పెళ్ళి అంటారు. తరువాత యేదో ఒక అభాండం నెత్తినవేసి తన్ని తగిలేస్తారు. అప్పటికి యే ఇద్దరు

ముగ్గురు పిల్లలో పుట్టివున్నారంటే యెత్తుకు తినాల్సిందే వాళ్ళు" అన్నది.

అక్క యెప్పుడూ అట్లాగే మాట్లాడుతుంది. అందుకని ఆమె మాటలు పట్టించుకోలేదు. అమ్మను ఒప్పించటం ఏమంత కష్టంకాదు. ఎందుకంటే, ఆమె యెప్పుడూ నేను వివాహం చేసుకోవటమే మంచిది — అనే అభిప్రాయంతో వుండేది. కాకపోతే చదువు పూర్తిచేసుకొని ఉద్యోగంలో చేరి, తరువాత వివాహం చేసుకుంటే బాగుంటుందేమో— అని అన్నది.

మా వివాహం అయింది. మురళీ మోహనరావుగారి తల్లిదండ్రులుగానీ, బంధువర్గంగానీ మా వివాహానికి రాలేదు. వివాహం అయింతర్వాత మేము వేరేకాపురం పెట్టాం. మురళీ మోహన్‌గారు నేనంటే చాలా ఇష్టంగా వుండేవారు. కాని అంత ఇష్టంలోనూ చెడ్డపరిస్థితులనుంచి నన్ను ఉద్ధరించాననే భావం లీలగా వారికి వుంటూనే వుండేది. అప్పుడు నన్నీ భావం ఎక్కువగా బాధ పెట్టేదికాదు. వారు ఉద్ధరించిన మాట నిజమేగా! నాకోసం తల్లిదండ్రులనూ సంఘంలో ఉన్న గౌరవాన్ని త్యజించినమాట నిజమేగా, అని అనిపించేది. అందుకని 'మీ బంధువులను మన యింటికి తీసుకురాకు. అవుసరం అనుకుంటే నీవే అప్పుడప్పుడూ వెళ్ళివస్తూ వుండు' అని వారు చెప్పినప్పుడు కూడా నేను ఆట్టే మనస్సుని కష్ట పెట్టుకోలేదు. వారుచేసిన స్వార్థత్యాగానికినావల్ల వారి కేవిధమైన అగౌరవం కలగకుండా చూడటం నా ధర్మమని నిశ్చయించుకున్నాను. ఆవిధంగానే ప్రవర్తించాను.

"నువ్వీ వృత్తి మానివెయ్యాలి అక్కా" అన్నాను.

"ఎందుకే?"

"ఈ వృత్తిలో వున్నంతకాలం మనకు సంఘంలో గౌరవం వుండదు?"

"సరే, నువ్వు వివాహం చేసుకున్నావు గదా? నీకే మాత్రం వచ్చిందే సంఘంలో గౌరవం?"

ఈ ప్రశ్న నన్ను కలవరపరచింది. మాకు వివాహం అయింతర్వాత అనేక టీపార్టీలు జరిగినై. అన్నిటిలోనూ పెద్దలు మురళీమోహన్‌రావుగారు చేసిన స్వార్థత్యాగాన్ని మెచ్చుకున్నారు. నా సంగతి ఎత్తినవారు లేరు. ఎవ్వరయినా ఎత్తినా 'ఇటువంటి కులంలోనుంచి తన భార్యను యెన్నుకోవటం ఆయన విశాల హృదయానికి విప్లవదృష్టికీ నిదర్శనం' అని మాత్రమే అన్నారు. పైగా కొంతమంది 'మురళీమోహన్ మీదవుంచిన నమ్మకం సమంజసమైనదని ఋజువు చేసుకోవలసిన భారం మీమీద వుంది' అనికూడా అన్నారు.

అంటే ఎవ్వరూ నా కులం సంగతి మరచిపోలేదుఅన్న మాట. నా శీలంమీద దృఢమైన నమ్మకం ఎవ్వరికీ లేదన్న మాట. యివన్నీ జ్ఞాపకం వచ్చి అక్కకు వెంటనే సమాధానం చెప్పలేకపోయాను.

"నేను ఇంకొకసంగతి అడుగుతాను, చెప్పవే" అన్నది అక్క. మన యింటికి అనేకమంది పెద్ద పెద్దవాళ్ళు, గొప్ప గొప్పవాళ్ళు — అనుకునేవాళ్ళు వస్తున్నారు. వాళ్ళు చెయ్యని చెడుపని మనమేమీ చెయ్యటం లేదు గదా! వాళ్ళను పోలేదేమే సంఘంలో గౌరవం? వాళ్ళతో సహా

వాసం చేసేటప్పుడుగానీ, సంబంధాలు చేసేటప్పుడుగానీ యెవ్వరూ ఈ సంగతులు ఆలోచించరేం? వాళ్ళిక్కడకు వస్తూనే వుండిరి; సంఘంలో గౌరవం పొందుతూనే వుండిరి. వీళ్లైనప్పుడల్లా మనల్ని గురించి వొక చెడుమాట విసురుతూనే వుండిరి."

నిజమే! అక్క చెప్పింది నిజమే. కాని ఒకరికోసం మనం నీతిగా వుండం. మనకోసం మనమే ఉండాలని నా అభిప్రాయం.

"ఇతరుల సంగతి అలావుంచు అక్కా. మనసంగతైనా మనం ఆలోచించుకోవాలి గదా" అన్నాను. "మనల్ని చూచుకొని మనమే సిగ్గుపడే పనులు యెందుకు చెయ్యాలి చెప్పు" అన్నాను.

"సిగ్గు దేనికే? మన దగ్గరకు వచ్చేవాళ్ళకు లేని సిగ్గు మనకు ఎందుకువుండాలి? పైగా వాళ్ళకుమల్లే మన మేమీ దొంగచాటుపని చెయ్యటంలేదే? మనదగ్గరమాట మన దగ్గరా, భార్యలదగ్గరమాట భార్యలదగ్గరా చెప్పటంలేదే! మోసపుబ్రతుకు, అబద్ధాల బ్రతుకు, అవినీతి బ్రతుకు బ్రతుకుతున్నది వాళ్లు. తమ బ్రతుకులను చూచుకొని వాళ్లు సిగ్గుపడాలి. మనకేం, రాజాబ్రతుకు బ్రతుకుతున్నాం."

ఇలా మాట్లాడేది అక్క. కాని ఆమె మనస్సులో వున్న సంఘర్షణ, వేదన నాకు తెలుసు. పైకి యెన్నిచెప్పినా లోలోపల నా మాటలకు విలువ ఇవ్వకపోదనీ, ఆలోచించక పోదనీ నేను అనుకుంటూ వుండేదాన్ని.

మాకు ఆ వూరునుంచి ట్రాన్స్‌ఫర్ అయింది. మురళీ మోహనరావు గారికి తల్లిదండ్రులనుంచి యేరకమైన సహాయమూ రాకపోవటంవల్ల, కాపురం జరగటం కొంచెం కష్టంగానే వుండేది. అందులో ఆయన ఎక్కువ ఖర్చుపెట్టే స్వభావం కలవాడు. వివాహం కాకముందు అలంకరణకు నేనూ ఎక్కువగానే ఖర్చుపెడుతూ ఉండేదాన్ని. ఇప్పుడు ఆయన పడుతున్న యిబ్బందిని చూసి ఆ ఖర్చు తగ్గించి వేశాను. ఎంత తగ్గించినా అప్పుడప్పుడు డబ్బుకి కిటకిటలాడ వలసి వస్తూ వుండేది. ఏ క్షణాన, నన్ను వివాహం చేసుకోవటంవల్ల యీ ఇబ్బందులు పడవలసి వచ్చిందని ఆయన అనుకుంటాడో – అని నా కోసం ఖర్చుపెట్టుకోవటం పూర్తిగా మాని వేశాను. అయినా ఆయన స్వభావం కళ్ళు క్రమేణా మారక ఆగలేదు.

ఆసంగతి నాకు, ఆయన మా అమ్మసంగతి, అక్క సంగతీ, ఇంటిదగ్గర మేము గడిపే జీవితము సంగతీ పదే పదే అడగటం మొదలు పెట్టినప్పుడు తెలిసింది.

"మీవాళ్ళంతా అలా బ్రతుకుతున్నప్పుడు నీకు కూడా అలాగే బ్రతకబుద్ధి అయ్యేదికాదూ!" అని అడిగేవారు.

"మీ ఇంటికి వచ్చినవాళ్ళు నీతోమాత్రం సరసాలు ఆడకుండా వుండేవారా?" అనేవారు.

"అప్పుడు నీ మనస్సులో యెలా వుండేది?" చెప్పమనేవారు.

ఏమి మాట్లాడితే ఏమనుకుంటారో – అని అటువంటి సమయాల్లో నేను మెదలకుండా వూరుకునేదాన్ని.

మా యింటికి ఆయన స్నేహితులు నలుగురైదుగురు వస్తూ వుండేవారు. వారు లేనప్పుడు వచ్చి ఏదో ఒక నెపంతో నన్ను మాటల్లోకి దింపటానికి ప్రయత్నించేవారు. అందులో సుకుమార్ అనే ఆయన మరీను. చీటిక మాటికి వస్తూవుండే వాడు. వీరిలో ఎవ్వరికీ నేను వారి స్నేహితునిభార్యగా కను పిస్తున్నట్టు వుండేదికాదు. వారికి యెంత సేపూ నా కులమే జ్ఞాపకం వుండేది అనుకుంటాను. అందుకే అలా ప్రవర్తించే వారు. నాకు చాలా కష్టం వేసేది. ముక్తసరిగ సమాధానం చెప్పి పంపించేదాన్ని.

అప్పుడప్పుడు వారితో చెపుదామని అనిపించేదిగాని, చెపితే ఏమనుకుంటారో_అని భయపడి వూరుకున్నాను. నా మాట నమ్మవలసిన అవుసరం వారికి యేముంది? నేనేం వివాహంచేసుకునే కులంలో పుట్టాను గనుకనా? ఎవ్వరినో ఒకర్ని వివాహం చేసుకొని మిగిలిన వారిని కన్నెత్తిచూడటం తప్పనుకునేకులంలో పుట్టాను గనుకనా! నేనే కల్పించిచెప్పాను అనుకోవచ్చు. కల్పించిచెప్పటం మాకు మామూలేనని అనేక మంది పెద్దలు తమగ్రంథాల్లో వ్రాసిపెట్టిపోయారుకూడాను. అందుకని అలాగే నా జాగ్రత్తలో నేను వుంటూ కాలం దొర్లించటం మొదలు పెట్టాను.

ఒకరోజు సుకుమార్ మామూలుగా వచ్చాడు: "ఆయన వున్నాడా?" అని అడిగాడు.

"లేరు" అని సమాధానం చెప్పాను.

అయినా వెళ్ళిపోకుండా వసారాలో వున్న కుర్చీలో కూర్చొని "మీకు అభ్యంతరం లేకపోతే ఆయనవచ్చే వరకూ

వుంటాను" అన్నాడు— నెమ్మదిగా నన్ను మాటల్లోకి దింపటా నికి ప్రయత్నించాడు.

అంతలోకి వారు వచ్చారు. కాసేపు వారిద్దరూ ఏమో మాట్లాడుకొంటూ కూర్చున్నారు. అతనిని పంపి వారు లోప లికి వచ్చారు.

"నేను వచ్చేటప్పటికి ఎంత సేపైంది — సుకుమార్ వచ్చి?" అని అడిగారు.

"మీరు వచ్చేముందే వచ్చారు." అన్నాను.

"మరి అతను అలా అన్నాడేం?"

"ఏమన్నారు?"

"చాలా సేపటినుంచి నీ కోసం కాచుకూచున్నా నోయ్" అన్నాడు.

"మాట వరసకు అన్నారేమో!"

కాని, వారు నామాట నమ్మలేదు. ఆనాటి నుంచీ నాతో ఎక్కువగా మాట్లాడటం మానివేశారు. ఎప్పుడో వెళ్ళేవారు.

నాకు విసుగు పుట్టింది. అక్కా, అమ్మా జ్ఞాపకం వచ్చారు. వాళ్ళని చూడాలనిపించింది. అమ్మనీ అక్కని చూచి రెండు రోజులు వుండి వస్తాను—అని చెప్పాను వారితో ఒకనాడు. "నీ యిష్టం" అన్నారు వారు.

మాయింటికి వెళ్ళాను. అక్క నన్ను చూచి ఆశ్చర్య పడి "ఇదేమిటి ఇలా అయిపోయింది?" అని అడిగింది.

"ఏం, బాగానే వున్నానే!"

"ఏం బాగు_ నీ మొహం. అచ్చంగా పతివ్రతలాగ తయారయ్యావు" అన్నది.

అమ్మకూడా, చిక్కిపోయావనీ, పూర్వంవున్న చురుకుతనమే పోయిందనీ, అసలు నేను నవ్వే నవ్వేమారిపోయిందనీ విచారపడింది.

నేను అక్కడ కులాసాగానే రెండు రోజులు గడిపాను. రెండోరోజు ఇదివరకుమల్లే ఆ ఇంటికి పరాయి మొగవాళ్లు ఎవ్వరూ రావటంలేదు అని — గ్రహించాను. అక్కను అడిగాను.

"ఇప్పుడు మన మొహం ఎవరు చూస్తారే ?" అన్నది అక్క.

"ఏం ?"

"సంసారులంతా మనకు మల్లేనే తయారు అవుతుండిరి_ఇక మనమెందుకు?" అని నవ్వింది. ఆ నవ్వులో జీవితంలో ఆమె అనుభవించిన బాధంతా వెలికి వచ్చినట్లయింది. అంతలో అమ్మ అందుకుంది. అసలు సంగతి చెప్పింది. అక్క కులవృత్తి మానివేసిందట. నేను చెప్పినపుడు పైకి వెటకారంగా మాట్లాడినా, నేను వెళ్ళినప్పట్నించీ ఆ విషయం ఆలోచించి ఒక నిశ్చితాభిప్రాయానికి వచ్చి వృత్తి మానివేసిందట. ఆ మాటలు వినేటప్పటికి నాకు ఎక్కడలేని సంతోషం వచ్చింది. అక్కని కావలించుకొని ఏడ్చాను. అక్కకూడా కన్నీరు తుడుచుకుంది. కాస్త తమాయించుకున్న తరువాత "మరి కుటుంబం ఎట్లా గడుపుతున్నావే అక్కా?" అని అడిగాను.

"ప్రస్తుతం వున్న నగలు ఒక్కొక్కటే అమ్ముతు న్నాను" అన్నది అక్క చిరునవ్వు నవ్వుతూ.

"ఎంతకాలం అని?" అని అడిగాను.

"నేనూ అమ్మ - ఇద్దరం బ్రతకలేకపోతామటలే వే?" అన్నది అక్క.

నేను పరమ సంతోషంతో మావారి దగ్గరకు బయలు దేరాను. ఇదివరకు నా మనస్సును కృంగదీస్తున్న వేదన ఇప్పుడు లేదు. ప్రపంచంలోవున్న ప్రతివస్తువూ వేరురూపంతో కనపడ నారంభించింది. అనిర్వచనీయమైన ఆనందం యేదో నన్నావహించి తన్మయురాలిని చేసింది.

నేను ఇంట్లో అడుగుపెట్టీ పెట్టగానే ఈ విషయం వారితో చెప్పాను.

"ఎన్నాళ్ళు?" అని అడిగా రాయన.

"ఎన్నాళ్ళేమిటండీ!" అన్నాను ఆశ్చర్యంగా.

"మీ అక్క వృత్తి వదిలి వుండేది."

"బ్రతికి నన్నాళ్ళూ"

"ఇంకేం, నువ్వు మొదలుపెట్టు." అన్నా రాయన.

ఆమాట ఎలా అనగలిగారో, ఏమో! వెయ్యిబాకులు పెట్టి పొడిచినట్లయింది నాకు నామనస్సు విరిగిముక్కలైంది. నేను వివాహం చేసుకోని కులానికి చెందాననేగదా, వారు ఏమాటపడితే ఆమాట అనగలుగుతున్నారు! ఇంకొకరినైతే అనగలిగేవారా?

ఆనాటినుంచి నా జీవితం ఏడుపుమయమే అయింది. ఆయన ఇంటికి వస్తుండేవారు; వెళ్తుండేవారు. వీళ్లైనంత

వరకు నన్ను తప్పుకు తిరిగేవారు. ఆయన ఇంట్లో లేనప్పుడల్లా నేను ఏడుస్తూ కూచునేదాన్ని. ఎవ్వరితో చెప్పుకోను? ఎవ్వరికి నామీద సానుభూతి వుందిగనుక? ఈ నేను భర్తకోసం యేడుస్తున్నానంటే యెవ్వరైనా నమ్ముతారా?

ఆయన లేనప్పుడు ఒకరోజు సుకుమార్ వచ్చాడు; తీర్గా కూచున్నాడు;

"నాకు చాలా విచారంగా వుంది." అన్నాడు.

"ఎందుకు?"

ఆయన నన్ను పరీక్షగా చూచి "మీ కింకా యీ విషయం తెలియలేదా!" అన్నాడు.

"ఏ విషయం?"

"మురళీమోహన్ మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకో బోతున్నాడు."

విన్నాను. ఎన్నాళ్ళనుంచో అనుకుంటున్నాను, ఇటువంటి మాట ఎప్పుడో వినవలసివస్తుందని. అయినా ఏడుపు ఆగలేదు. పక్కమీదపడి దొర్లి దొర్లి ఏడ్చాను. అప్పటికే నాకు నెలతప్పింది వుంది. రాత్రి ఆయన వచ్చినప్పుడు అడిగాను.

"అవును" అన్నారాయన.

"ఇది మీకు ధర్మమేనా?"

"తప్పేముంది."

"నా గతేంకాను!"

"నీకు వచ్చిన ఇబ్బంది ఏముంది?నువ్వూకూడా వుండు" అన్నారాయన.

నేను నిర్ఘాంతపోయాను. నేను నిర్ఘాంతపోవటంచూచి "కొత్తేముంది? మీ కులానికి మామూలేగా!" అన్నారు.

ఈ మాటలకు నా తల తిరిగిపోయింది.

కెవ్వున కేక వేసి ఇంట్లోకి పరుగెత్తాను. ఏ రాయన్నా దొరికితే తల బద్దలు గొట్టుకుందా మనుకున్నాను. వెయ్యేళ్ల భారతదేశచరిత్ర నా కళ్ళముందు తాండవించింది. నన్ను ఉంపుడుకత్తెగా వుండమని ఆయన కోరిక. పైగా అందులో తప్పులేదట. అలా వుండటం మాకు మామూలేనట!

అక్క జ్ఞాపకం వచ్చింది. సంఘంపేరు చెపితే అక్క అంత అక్కసు ఎందుకు వెళ్ళబోసుకునేదో అప్పుడు నాకు అర్థమయింది. ఎవ్వరో పేగులు ముక్కలక్రింద తరుగుతున్నట్లు అనిపించింది.

ఇక అక్కడ వోక్షణం వుండటం పాపం అనుకున్నాను; ఆరాత్రే మా యింటికి బయలుదేరాను.

ఎట్లా తెలిసిందో, ఎవ్వరు చెప్పారో సుకుమార్‌కి, స్టేషన్‌కి వచ్చాడు. అంతా తనకు తెలిసినట్టే మాట్లాడాడు. నన్ను వెళ్ళవద్దన్నాడు. నాకు అభ్యంతరం లేకపోతే, తానే నన్ను పోషిస్తానన్నాడు. చివ్వరికి ఎన్నాళ్ళనుంచో నన్ను ప్రేమిస్తున్నానని చెప్పాడు.

"మురళీమోహన్, స్నేహితుడు అవటంవల్ల ఈసంగతి చెప్పలేకపోయాను" అన్నాడు.

"ఇప్పటికీ ఆయన మీ స్నేహితుడేగా" అన్నాను. "మరి నన్ను ప్రేమిస్తానంటున్నారు — వుండిపొమ్మంటు

న్నారు. మీకు వివాహం చేసుకున్న భార్య ఉన్నదిగదా? ఆమెను ఏం చేస్తారు?" అని అడిగాను.

ఈ ప్రశ్నకు అతను తబ్బిబ్బు పడ్డాడు. నేను వెయ్యకూడని ప్రశ్న వేసినట్లు నా ముఖం చూశాడు. చివరికి "వుంటుంది, ఒక మూల" అన్నాడు.

వింటున్నారా? చెప్పే తీరులో మార్పు మాత్రమే. అందరు చెప్పేదీ ఒక్కటే. భార్యలూ వుంటారు; మేమూ వుండాలి.

"మీకొక నమస్కారం, మీ సంస్కారానికి ఒక నమస్కారం. మీ భార్యలకు ఒక నమస్కారం. ఇక మీరు నాజోలికి రాకుండా వుండండి. అదే పదివేలు" అన్నాను.

నేను ఇంటికి వెళ్ళేటప్పటికి అక్క ఒక్కతే ఇంట్లో వుంది. అమ్మ యెక్కడికో వెళ్ళింది. అక్కని చూడగానే పెళ్ళగించుకొని వచ్చింది ఏడుపు. కావిలించుకొని ఏడ్చాను!

"పోనీలేవే_ ఇక్కడే వుందువుగాని" అన్నది అక్క.

"మనకు గడిచేది యెట్లా అక్కా?" అని అడిగాను, ఇల్లు నలుదిక్కులా పరికిస్తూ. ఇంటికి యిదివరకు వున్న అలంకారాలు లేవు. సున్నం కొట్టించికూడా యెన్నాళ్ళో అయినట్లుంది. ఓ ప్రక్క రెండు మంచాలు వున్నాయి. వాటిమీద రెండు దుప్పట్లుమాత్రమే పరచబడి వున్నయి. వాటిమీద అమ్మా, అక్కా పడుకుంటారు.

అక్క నా ఆలోచనలు గ్రహించింది. నన్ను పక్క పోర్షన్లోకి తీసుకువెళ్ళింది. అక్కడ నాలుగు కుట్టుపని

యంత్రాలు వున్నాయ్. నాకు వెంటనే తెలిసింది—అక్క కుట్టుపని మొదలుపెట్టి కుటుంబాన్ని సాకుతూ వుందని!

"మనలాంటి వాళ్లు యింకా నలుగురు బ్రతుకుతున్నారే, ఈ పనిమీద" అన్నది అక్క.

"చాలా మంచిపని చేశావు అక్కా" అన్నాను.

ఇక నేను అమ్మతోను, అక్కతోనూ వుండిపోయాను. మురళీమోహన్‌రావుగారు మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకున్నారు. పెద్దలంతా సంతోషించారు. నేను చెడుగా ప్రవర్తించాననీ, అందుకనే పెళ్ళిళ్ళ విషయంలో సాంప్రదాయం పాటించాలనీ తీర్మానించుకున్నారట. కుక్కని సింహాసనం ఎక్కిస్తే చెప్పులు కొరకటం మానదని నిశ్చయించుకున్నారట.

"అదొక పీడకల, మరచిపో" అని పెద్దలు మురళీమోహనరావుగారికి సలహా చెప్పారట. మురళీమోహనరావుగారు పెద్దల సలహాను శిరసావహించి పాటించటానికి సిద్ధంగా వుండనే వుండిరి!

ఈ విషయాలన్నీ కర్ణాకర్ణిగా విన్న అక్క "నీ కడుపున మగపిల్లవాణ్ని పుట్టనివ్వవే, చెపుతాను" అన్నది.

"ఏం చేస్తావేమిటి అక్కా."

"వాణ్ని పెంచి, పెద్దవాణ్ని చేసి, బాగా చదువు చెప్పించి, ఈ పెద్దల సంఘానికి వాడితో నిప్పు పెట్టిస్తాను" అన్నది. అంటూనే వున్నది.